

1985

3

Horbe

Historische Kring
Duiven Groessen Loo

COLOFON

Het tijdschrift is het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen Loo.

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost f 20,- per jaar, over te maken op postgiro nr. 49.23.697 of

Rabo-bank nr. 31.54.07.484

t.n.v. Historische Kring Duiven
Groessen loo.

Secretariaat Historische Kring:

Dhr. A.Th.J.Boss

Van Dorth tot Medlerstraat 5

6921 AT Duiven.

Telefoon: 08367 - 1202

Het tijdschrift verschijnt drie keer per jaar.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op bovenstaande bank- of girorekening.

Voor leden gratis.

Losse nummers f 3,00

Redactieleden R.M.Gerritsen

W.F.W.M.van Heugten

Th.M.J.Jonker

Redactieadres Kennedystraat 4a

6921 CW Duiven.

Telefoon: 08367 - 3743

Artikelen mogen alleen worden overgenomen na schriftelijke toestemming van de auteur en onder bronvermelding.

ISSN: 0168 - 9460

OMSLAG

De St. Remigiuskerk van Duiven met links, vermoedelijk, de brouwerij van Peter Heijendael. (Het tijdschrift 1985-1, blz. 21)
Fragment van een gravure naar Jan de Beijer, 1742.

Na 15 jaar als vicaris bekwaam en toegewijd het kerspel gediend te hebben, lag het voor de hand dat Jacob bij de dood van zijn vaders diens opvolger zou worden. Nu stond de kerkelijke wetgeving niet toe, dat iemand van onwettige geboorte priester en pastoor werd, evenmin dat de betrokkene zelf ook weer getrouwd was. Maar beide kerkelijke wetten werden in die tijd op veel plaatsen nauwelijks gevoeld, en in ieder geval oordeelde de parochie Jacob Vallick na 15 jaren vicariaat 'nut ende bequaam' voor het pastoraat. Zo stond het in een presentatiebrief van het kerspel, waarmee hij naar de 'collator', de verlener van het pastoorsambt, kon gaan. Dat was in die tijd het adellijk geslacht van Boetselaar uit de buurt van Kalkar, die minstens sinds het begin van de veertiende eeuw het collator-schap van de kerk van Groessen en van Kalkar bekleedde.

De eerste met name bekende pastoor van Groessen is Stephanus de Bozolar, die volgens een Utrechtse bul in 1313 het pastoraat ontvangt. In 1483 is opnieuw een Steven van den Boetzel pastoor. Later is een bastaardzoon van de Boetselaars, Mathys, waarschijnlijk een van diens opvolgers geweest. In ieder geval moest pastoor Jelis Vallick hem jaarlijks 20 Hoornse guldens uitkeren als pensioen. Ook Jacob heeft dit nog een aantal jaren moeten doen, maar 'die Almachtige Godt verlost en my daer floex aff'; Mathys stierf.

De Boetselaars beschouwden dus Groessen als een welkome pastoorsplaats voor een lid, of soms zelfs voor een mislukking van hun geslacht. De wijze waarop over Mathys gesproken wordt, schijnt op het laatste te wijzen. Of

er bij de benoeming van pastoor Vallick nog een bisschop aan te pas kwam, blijkt nergens uit. Misschien was dat niet het geval omdat de benoeming kerkrechtelijk onwettig was. Maar de voorkeur van het kerspel voor een eigen kerspelkind als pastoor was begrijpelijk en de collator moest dit recht van presentatie erkennen. Dat had Mathys zelf aan Jacob Vallick gezegd. Toen Jonker Derrick dan ook de kandidaat voor zich zag verschijnen - 'van stonden aen gaf ze my die Joncker'-. Wel moest hij voor de edelman een proefpreek houden, opdat deze zelf over zijn geschiktheid kon oordelen!

Pastoor Vallick benutte deze en andere gelegenheden om aan te sporen de parochieschool te bezoeken, waarin de deelname aan de liturgische zang en vanzelfsprekend ook lezen en schrijven en oefenen voor die zang centraal stonden. Men vergelijke nog het woord schola. De schola was de eerste opstap naar een kerkelijke carrière, in die tijd niet onaantrekkelijk, en voor de pastoor een geruststelling dat zijn kerspel bewaard bleef voor speculatie en verkeerde beïnvloeding door vreemden. Jacob Vallick toont in zijn 'Kerckenboeck' en vooral in zijn pastorale praktijk dat hij de hele gemeenschap in zijn hart droeg, zijn 'lieve kerspelluyden, adel en onadel, geestelike ende wereltliche, joint ende alt'. Als vroom priester begeleidde hij ze van de wieg en de doop tot aan de bediening en de beaarding. Hij gebruikte zelfgevonden gebeden of de oude, die hij in de welluidende Nederrijnse volkstaal vertaalde. Hij beschermde ze in die tijd van veel 'gecals', van veel kritiek van binnen en buiten, tegen dwaling, door de oude ceremoniën in de eigen taal uit te leggen. Zelfs wierp hij een tijd lang zijn muzikaliteit in de waagschaal door

de katechismus en de gebeden van de preekstoel te zingen, tot het hem 'bij halsstraf' verboden werd. Maar het had wel succes!

Dr. Drs. J. Wolters, Nijmegen.

RECTIFICATIE

In het artikel op blz. 25 van Het Tijdschrift 1985-2 over het Groessense 'Kerckenboeck' is een fout geslopen. De naam van degene, die de oudste kopie van het 'Kerckenboeck' aan het Streekarchivariaat overhandigde, is Th. Hegeman (en niet Hageman).

De redactie.

KALENDER 1986

Evenals vorig jaar heeft de kunstenares Marjolijn Broekman Rigtering vier schitterende tekeningen voor de kalender van de Historische Kring vervaardigd.

Zij tekende enkele karakteristieke punten in onze gemeente.

De kalender kost f 5,- en is te koop bij Boekhandel Peters, De Elshof, Duiven; Supermarkt Verlangen, Achtergaardsestraat 2 te Groessen en bij Bakkerij Peters, Husselarijstraat 25 in Loo. Mocht U niet in de gelegenheid zijn een kalender te halen, dan kunt U ook bellen met een van de bestuursleden, dhr. Jonker; tel. 2095, mevr. Wolfsen; tel. 1591 of dhr. Boss; tel. 1202.

Het bestuur.

UIT DE KRANT VAN TOEN.

'Groessen - Vele honderden gelukwensen vielen de schuttersvereniging EMM uit Groessen zaterdagmiddag in de muziektent op het Dorpsplein ten deel voor het 90-jarige bestaan.'

Zo begint een verslag in De Gelderlander / De Nieuwe Krant van maandag 10 juni 1985. Een eenvoudige rekensom leert, dat het vijftigjarig bestaan dan in 1945 moet zijn gevierd. Misschien toen wel herdacht, maar niet gevierd zo kort na het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Naar aanleiding van de gouden jubileumviering van de Duivense schutterij 'Onderling Genoegen' op 1, 2 en 3 juni 1946 veranderde men in Groessen van gedachten.

'Zou men eerst in alle bescheidenheid het vijftigjarig bestaan van de schutterij 'Eendracht Maakt Macht' vieren, na het mooie en zeer geslaagde feest in Duiven, kon en wilde men niet achterblijven. De tijd was kort, maar we mogen zeker verwachten dat ook dit feest zal slagen.'

Aldus '... den Heer H. Herkuleijns, voorzitter van het O.L.V.-Gilde te Oosterbeek en kenner der Nederlandsche, en meer speciaal der Geldersche schuttersgilden bij uitnemendheid ..' in een artikel in de Liemers Lantaarn (1), waarin hij verder uitweidt over het optreden van de standaardruiter of wimpelier en van de vendelzwaaiers in een optocht.

In een andere krant, de Oost-Gelderlander (2), lezen we onder 'Feest van Eendracht en Schoonheid' iets meer over de viering 'op Zondag 21 en Maandag 22 juli a.s.'

'Na de H. Mis zal allereerst het Geestelijk

Geslaagd concours van de schutterij Eendracht maakt Macht in Groessen

Het zestigjarig bestaan van EMM werd in 1957 gevierd, hoewel dat eigenlijk in 1955 had moeten gebeuren.

gezag gehuldigd (worden) en in den namiddag kunnen de zusterverenigingen deelnemen aan de vreugde en zoo tezamen een groot schuttersfestijn houden.

Er zal een groote feestmarsch worden gehouden, er zal geschoten en gevendeld worden, kortom het zal een dag zijn, waarop ieder zijn beste kunnen zal toonen:

Wij zijn de schutters van 't Liemersche land,
Wij schieten de schijf en de vogel.
Wij wijken voor niemand,
wij houden steeds stand,
Wij scharen ons trouw om den Koning.
Wij schutten de schoonheid,
de stijl van 't feest,
Wij schuwen ontaarding en leugen.
Wij hoeden den frisschen,
den landelijken geest,
Veredelen 't volk en zijn vreugden.

Dit was het wat in 1895 de oprichters deed besluiten een vereeniging te stichten, die veel heeft gedaan en belooft te doen voor veredeling van 't volksvermaak in ons dorp. Naar verluidt moet de eigenlijke oprichting hebben plaats gehad in de klompenmakerswerkplaats van J. Nieuwenhuis, een lid van het eerste bestuur, dat verder bestond uit de heeren Frans Kloppers, A. Aleven en J. Bloemberg (allen al jaren overleden). De nog in leven zijnde medeoprichters zijn: de heeren Th. Nass, J. Hageman, H. Meijer, H. Bolder Th, Hermsen en P.B. Bloemberg, die dus nu mede zullen jubileeren, evenals de voorzitter, de heer H. Derksen en de commandant van de vendeliers, de heer Th. Lendering, die hun zilveren feest zullen vieren. Op maandag zullen de heeren eens fijn in de bloemetjes worden gezet, welverdiend voor hun eerlijk streven. We vernemen nog, dat de deelnemende schutterijen zullen bestaan uit die van Duiven, van Zevenaar, Ooy bij Zevenaar, Pannerden, Lobith, Giesbeek en Renkum.'

Een verslag achteraf, zoals van de Duivense feestelijkheden op 1, 2 en 3 juni, ontbreekt in onze verzameling kranteknipsels.

Als in 1986 de schutterij 'Onderling Genoegen' het 90-jarig bestaan gaat vieren, zal in deze rubriek aandacht geschonken worden aan de knipsels met betrekking tot het Duivense gouden jubileum in 1946.

Th.M.J. Jonker, Duiven.

Bronnen:

(1) Liemers Lantaern, 20 juli 1946.

(2) Oost-Gelderlander, 18 juli 1946.

DE LOOSE PERIODE VAN DE SCHILDER PIET LEYSING.

In de Kalender für das Klever Land auf das Jahr 1983 (jaargang 33) staat een kort artikel van Theo Reinders (pag. 101-103) over de schilder Piet Leysing met de titel 'Piet Leysing mahlte mehr als nur das äussere Erscheinungsbild'.

Deze schilder werd, zo lezen we bij Reinders, in 1885 - nu juist een eeuw geleden - geboren in Bemmelen, kreeg zijn opleiding aan de kunstakademie in Düsseldorf, werkte van 1918 tot 1932 in Rees en stierf in 1933 in Düsseldorf. In Rees verwierf hij in de jaren twintig, zo vertelt Reinders, na de gunstige verkoop van het schilderij 'Zalmvissers bij Rees' een boot, in de kajuit waarvan hij zijn atelier inrichtte.

Deze Leysing heeft als jongeman - en dat vermeldt Reinders niet - gedurende de Eerste Wereldoorlog ook enige tijd gewoond en gewerkt in Loo, waar hij onderdak vond bij het echtpaar Nol Verhoeven - Mina Schoenmakers in de Loostraat (nu nr. 69).

Van Leysings werk uit deze periode is een en ander in de omgeving gebleven, al is niet alles na de evacuatieperiode aan het einde van de Tweede Wereldoorlog door de eigenaars teruggevonden. In de opsomming die hier volgt zijn de stukken die met een (x) gemerkt zijn, verloren gegaan of op een andere plaats terecht gekomen. Het gaat om de volgende olie- en verfschilderijen op doek of paneel:

Tweemaal de havezate Loowaard, waarvan een (x);

De kerk van Oud-Zevenaar in de sneeuw (x);

Drie portretten;

Een stilleven;

Een handwerkend meisje (x);

Een jongen die een scheepsmodel bouwt, te-

genhanger van het handwerkend meisje;
Een ongesigneerd dorpsgezicht;
Een eveneens ongesigioneerde studie van een
in het wit geklede jonge blonde vrouw met
een bos als achtergrond (x).

In de jaren dertig was in Café 'De Fortuin'
in de Husselarij te Loo nog een muurschilde-
ring van Leysings hand te zien: op de
schoorsteenmantel had hij boven de hoge
ronde nis waarin de kachel stond, in olie-
verf de Loowaard geschilderd.

Wellicht is deze opsomming niet volledig en
is er meer uit Leysings Loose periode in het
dorp zelf of in de omgeving bewaard gebleven,
in werkelijkheid of in de herinnering. Het
zou niet verbazingwekkend zijn als ook de
Magerhorst in Duiven of het huis Hamerden in
Westervoort hem geïnspireerd zouden hebben.

Geheel in de geest van zijn tijd gaf Leysing in zijn werken meer de indruk weer die zijn onderwerpen op hem maakten, en zijn eigen kijk op de werkelijkheid dan dat hij er naar streefde de natuurlijke verschijningsvorm in alle details zo zorgvuldig mogelijk weer te geven. Reinders drukt dit kort en bondig uit in de titel van zijn artikel.

De zeer vlotte penseelvoering in het in Rees tot stand gekomen werk kondigt zich al aan in de landschappen uit de periode in Loo. Zo zijn op het bewaard gebleven schilderij van de Loowaard (afb.1) gebouw en omgeving in grote lijnen en vlakken opgepenseeld. In zijn portretten uit die periode bleef de jonge schilder dicht bij de realiteit. Dit blijkt niet alleen uit de stukken zelf, maar ook uit een mondeling overgeleverde opmerking van een Loose vrouw, Keet Naberman, die indertijd met haar broers, oud-schippers, in de Huslarij woonde. Toen een van de mannen model zat voor de schilder, merkte Keet op: 'Met die kleine börsteltjes, dor brengen ze 't wèzen d'r mee aan'.

W.J.Th. Peters, Nijmegen.

Lezers die aanvullende informatie hebben over de schilder Piet Leysing gedurende zijn Loose periode worden verzocht contact op te nemen met de redactie van Het Tijdschrift.

Links:

Afb. 1.

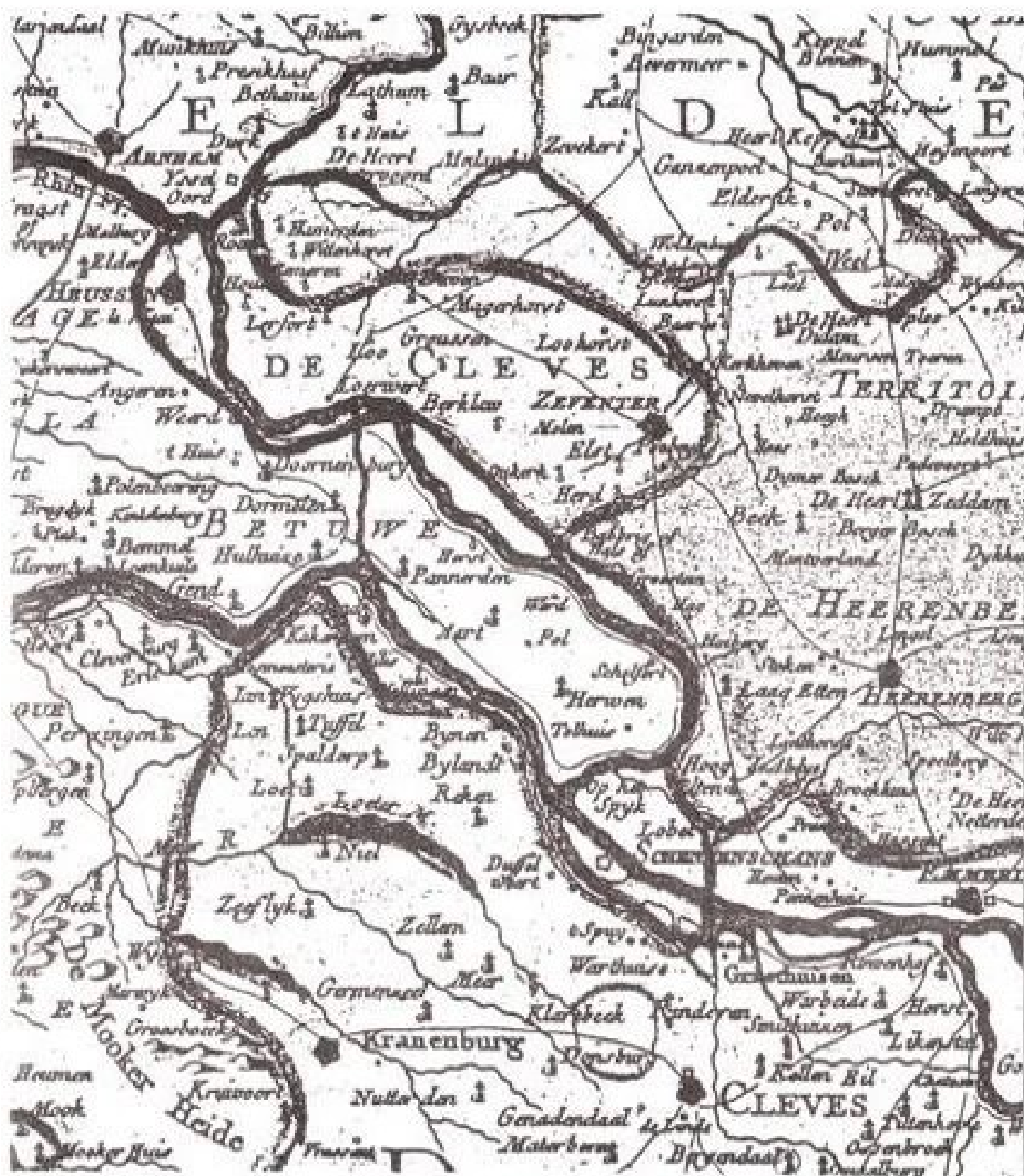
De havezate Loowaard, geschilderd door Piet Leysing. (0,75 m x 0,64 m.)

DE LIEMERS OP EEN KAART UIT 1759.

Op een kaart van de hertogdommen Kleef en Gelre, die in 1759 te Parijs werd uitgegeven bij Le Rouge in de Rue des Grands Augustins, komt ook de Liemers met Duiven (=Duven), Groessen (=Groussen) en Loo voor. Een fragment wordt hierbij afgedrukt.

De kaart is niet erg nauwkeurig. De grenzen lijken meer naar de fantasie van de kaarten-tekenaar getekend dan naar de werkelijkheid. Vooral de grens in het Duivense Broek is willekeurig. De kaart suggereert zelfs dat een gedeelte van het Broek tot Bergh behoorde. Ook de tekentjes bij de namen zijn niet goed: Volgens de kaart zouden de Loowaard (=Loewert), de Magerhorst en Loohorst gehuchten of buurtschappen moeten zijn en Loo en Groessen kasteeltjes ! Wel goed is het te-
kentje dat aangeeft dat Duiven een dorp is en de Berenklaauw (=Berklaw) een kasteeltje of havezathe.

Waarom was men in Parijs geïnteresseerd in Gelre en Kleef en waarom liet men speciaal kaarten maken waarop het hertogdom Kleef en het huidige Noord-Limburg voorkomen ? Het antwoord moeten we zoeken in het streven van Frankrijk om de Rijn als grensrivier met Duitsland te krijgen. De oorlog van de Zonnekoning Lodewijk XIV in 1672 (toen het Franse leger bij Lobith over de Rijn trok en vandaar in de richting van de Veluwe marcheerde) en latere oorlogen, waarbij zelfs in 1758 een veldslag plaatsvond bij Mehr, niet ver van Rees, pasten in dit politieke streven. Een interessant detail is dat in dezelfde tijd dat deze kaart gemaakt werd, agenten van de Franse inlichtingendienst, de Reconnaissance

Militaire, door het Kleefse land zwierven en alle strategische punten bespioneerden.

W. van Heugten, Duiven.

DE DAKPANNEN- EN TEGELFABRIEK VAN HOLLEMAN

TE DUIVEN.

In 1873 kocht Hendrik Laurens HOLLEMAN, geboortig uit Heteren van de landbouwer W.G. Wilting een perceel grond aan de Arnhemse Straatweg te Duiven (E 275) met de bedoeling daar net als de vlak in de nabijheid gelegen pannenfabriek van Peters, ook zo'n fabriek te beginnen. Op 3 november 1873 kreeg hij de concessie met dien verstande dat de fabriek binnen acht maanden in werking moest zijn, want anders verviel de vergunning. Uit de vergunning bleek ook dat hij 'aan die inrigting een tegelbakkerij wilde verbinden'. De door hem gebouwde pannenoven met erf kreeg door afsplitsing het kadastrale nummer E 448. Holleman werkte aanvankelijk onder gunstige omstandigheden met een goede afzet. In 1881 werkten er bij hem acht mannen en zij beurden een dagloon van 80 centen.

In 1883 vertrok Holleman naar Noord-Amerika om te kijken hoe daar de toekomstmogelijkheden lagen, maar kennelijk zag hij er toch geen brood in want in november 1885 was hij al weer terug op zijn oude stek in Duiven. Maar de pannen- annex tegelfabriek had hij inmiddels al verkocht aan zijn concurrent G.T. Peters, waarover al in een eerder artikel (1985, nr.1) is verhaald. Deze heeft beide fabrieken geëxploiteerd tot omstreeks 1907 en toen de zaak laten slopen.

De familie Holleman.

Hendrikus Laurentius Holleman, pannenbakker van beroep, was geboren in Heteren op 10 augustus 1850. Hij was gehuwd met Johanna Catharina Peters (nog familie van zijn concurrent G.T. Peters ?). Zij was geboren op

4 april 1851 te Duiven. Het echtpaar had vijf kinderen met zeer welluidende namen:

Laurentius Johannes Theodorus	28-2-1878
Catharina Petronella Maria	15-5-1879
Dorothea Cornelia Maria	15-5-1879
Hubertus Johannes Mauritius Maria	21-9-1880
George Bonafacius	27-7-1882

Het gezin woonde aanvankelijk in de Nieuwgraaf op nummer 104, maar vertrok op 21 maart 1883 naar het pand D 58 te Duiven.

In oktober van dat jaar vertrok Holleman (met of zonder zijn gezin ?) naar Noord-Amerika maar keerde in november 1885 weer terug op huisnummer 58. Hij was toen 'zonder beroep'.

De arbeiders.

Waarschijnlijk werkten bij Holleman o.a. de pannenbakker J.H. Rietman uit Gendringen (21-3-1835), gehuwd met J. Kelderman en wonende Nieuwgraaf 101, dus vlak bij Holleman. Naast hem op 103 woonde de pannenvormer Herman Kelderman, op 6-9-1841 geboren te Angerlo en gehuwd met M.M. Jansen. Zij hadden acht kinderen.

Op de pannenfabriek van Peters of de overgenomen fabriek van Holleman werkten in 1883 en 1884 Cornelis Zwaan uit Alphen aan de Rijn (1855). Hij vertrok in 1884 naar Dodewaard. Langer bleef echter Johannes Aerts of Aarts uit Tegelen (14-2-1854), die voorheen in Huissen had gewerkt. Hij was gehuwd met A. Bremer en drie van hun jongens werkten ook op de pannenfabriek.

Drs. G.B. Janssen, Zevenaar.

DUIVEN, GROESSEN EN 'T LOO IN ONDERWIJS-
ENQUETES UIT 1799 EN 1805.

(Deel 2 en slot)

Iets meer dan vijf jaar na de onderwijs-enquete van 1799 werd er weer een dergelijke enquête gehouden. De feitelijke politieke situatie was niet veranderd. Wel was de status quo van 23 januari 1798 (7) officieel bevestigd in de Vrede van Lunéville (1801). De nieuwe staatkundige toestand bestond daar in dat men de Rijn als de natuurlijke grens tussen Frankrijk en het Duitse Rijk beschouwde. Voor de Liemers betekende dat een scheiding met de Kleefse gebieden tussen Maas en Rijn en met Huissen en Malburgen, die deel gingen uitmaken van Frankrijk. De Liemers bleef met de andere Kleefse gebieden ten noorden van de Rijn Pruisisch. Ook deze toestand bleef niet lang voortduren, want reeds in 1806 bezette Napoleon de gebieden ten noorden van de Rijn en stichtte er het zogenaamde groothertogdom Berg.

De enquête van 1805.

Op 28 mei 1805 verstuurde Von Sonsfeldt van Huis Aspel bij Rees weer een schrijven inzake het onderwijs aan Creiseinnehmer Böhme te Zevenaar. Ongeveer twee weken later, op 8 juni stuurde Böhme een uitgebreide brief met de nodige aanwijzingen en tabellen door naar de vier pastoors van het ambt Liemers, namelijk die van Oud-Zevenaar, Groessen, 't Loo en Duiven. In de aanhef van die brief nam hij letterlijk de tekst van Von Sonsfeldt in een Nederlandse vertaling over. Hij wijst op het belang van een nauwkeurige en precieze beantwoording:

'An de gloofwaardighjd en volmaakthjd van deese Tabelle is veel geleege'.

Hij vraagt ook dat iedere schoolmeester een zogenaamde schoolcataloog bijvoegt. Deze cataloog moet 'nae voorschrift van de § 11 van het General-School Reglement van den 12 August 1763' opgesteld zijn. Bedoeld is daarmee dat de schoolmeester een lijst met de namen van de kinderen meestuurt, die door de pastoor aan de hand van het 'Kerckenboeck' gecontroleerd moet worden. Op deze lijst moet behalve de naam van de ouders en het adres, de naam van de kinderen 'nae Voor en Toenaem' en de leeftijd vermeld worden. De lijsten van Duiven, Groessen en 't Loo zijn helaas niet bewaard gebleven. Wel die van Oud-Zevenaar, die dan ook nu nog een goed beeld geeft van de bevolkingsopbouw in dat dorp rond 1800.

Op de enquête werd ook geïnformeerd naar het salaris van de schoolmeesters. Dat blijkt sterk te variëren. De Groessense schoolmeester ontving het meeste, namelijk 52 (rijks) daalders. Die van Duiven en 't Loo kregen aanmerkelijk minder, namelijk respectievelijk 17 en 15 (rijks)daalders per jaar. Of in deze salarissen ook vrije woning en dergelijke zijn inbegrepen is niet duidelijk. De enqueteformulieren zijn in tegenstelling tot die van 1799 niet door de pastoors ondertekend maar door de schoolmeesters: H. Wijnhoff voor Groessen en W. Geurds voor 't Loo. Voor Duiven tekende Henricus Jansen in een nogal bibberig handschrift, dat duidelijk verschilt van dat waarin de vragen zijn beantwoord. Vermoedelijk heeft pastoor Steins de vragen beantwoord en heeft hij zijn schoolmeester laten tekenen.

Om niet als bij de enquête van 1799 in tijdnood te raken en niet zoals toen, door Von Sonsfeldt op de vingers getikt te worden, stelt Böhme dat de enquête inclusief de lijst binnen veertien dagen bij hem binnen moest zijn. Daar blijkt men zich redelijk aan gehouden te hebben want een samenvatting van de enquête door Böhme is gedateerd 29 juli 1805. Deze enquête verschilt duidelijk van die uit 1799. De nadruk lag in 1799 op de toestand waarin het schoolgebouw verkeerde, welke instanties verantwoordelijk waren voor het onderwijs en uit welke fondsen de kosten betaald werden. In de enquête van 1805 lag de nadruk op het aantal schoolgaande kinderen, het schoolgeld dat betaald moest worden en hoeveel kinderen uit arme gezinnen er naar school gingen.

Tot het kerspel Groessen, zoals men toen een parochie meestal noemde, behoorden Groessen, Husselarij en Leuffen (als Löwen geschreven) met in totaal 171 gezinnen. Het aantal kinderen tussen de vijf en dertien jaar bedroeg te Groessen 72, te Husselarij 87 en 18 te Leuffen. Van deze 177 kinderen bleken de ouders van 83 kinderen het schoolgeld niet te kunnen betalen. Dit schoolgeld varieerde tussen de 8 en 10 stuivers 'Cleefs' per maand en per kind. Het aantal kinderen dat de school werkelijk bezocht lag op 70 in de winter en 25 in de zomer.

Het kerspel Duiven was kleiner en omvatte 109 gezinnen in Duiven en de Nieuwgraaf (op de tabellen Neugraben genoemd). In Duiven waren 93 kinderen tussen het vijfde en dertiende jaar, op de Nieuwgraaf waren dat er 13. Van deze 106 kinderen kwamen er 25 uit arme gezinnen die het schoolgeld niet konden betalen. Het schoolgeld voor aankomende

scholliertjes bedroeg 6 stuivers en voor gevorderde 10 stuivers per maand. Het aantal kinderen dat werkelijk op school kwam was ook hier lager en varieerde tussen de 30 en 40.

Het kerspel Loo telde 23 gezinnen met 26 kinderen, waarvan er 5 uit arme gezinnen kwamen. Het schoolgeld varieerde hier naargelang de kinderen vorderingen hadden gemaakt. Kinderen die schrijfles kregen betaalden 12 stuivers terwijl kinderen die alleen maar leerden spellen en lezen, 8 stuivers per maand moesten betalen. Het aantal kinderen dat werkelijk de school bezocht was 14 in de winter en 6 in de zomer.

W. van Heugten, Duiven.

Voetnoot.

(7) Alle Kleefse gebieden ten zuiden van de Rijn waren door de Fransen bezet en in arrondissementen verdeeld. De gebieden ten noorden van de Rijn bleven tot 1806 Pruisisch.

Wie meer wil lezen over deze turbulente periode in het Duits-Nederlandse grensgebied, wordt verwezen naar:

E. Smit, De oude Kleefse enclaves en hun overgang naar Gelderland, Zutphen, 1975.

HET EINDE VAN DE DUIVENSE MOLEN, 7 OKTOBER
1944

Een en veertig jaar geleden, op 7 oktober 1944 werd met letterlijk één klap een einde gemaakt aan de molen, die aan de Eltensestraat stond. De zeer oude molen, gebouwd in 1804 door Mattheus van de Grinten, was nog in 1943 geheel gerestaureerd, en wat de wieken betreft gemoderniseerd.

In oorlogstijd zijn hoge gebouwen, kerktorens en ook molens bijvoorbeeld, zeer geschikt voor verkenningswerk en als vuurleidingsposten voor artillerie eenheden. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat molenaar L.C. Willemsen en Piet Driessen (overleden in 1982), die als chauffeur bij hem werkte, op 5 september 1944 aanvankelijk meenden dat de Geallieerde vliegtuigen boven hun hoofd het op hun molen voorzien hadden.

Driessen: *"We dachten dat het om de molen ging, dat men die wilde beschieten. De vliegtuigen doken hoe langer hoe lager en er werd hevig geschoten. Ineens was er een hevige ontplofing en de lucht werd zwart als bij een zonsverduistering. Iedereen vluchtte bij Jurius de kelder in en wat kon iedereen toen bidden! Later hoorden we wat er gebeurd was."*

Het was de beschieting van een olietrein vanuit Arnhem, vol-'geroofd' op weg naar Duitsland.

Willemsen: *"De vliegtuigen kwamen steeds met een boog om de molen heen, en doken dan weer op die olietrein. Ik had al eerder die dag vliegtuigen heel hoog zien vliegen, maar je wist niet wat er aan de hand was. Ik denk dat*

*De molen aan de Eltensestraat, omstreeks 1932.
(De foto is welwillend beschikbaar gesteld door
dhr. L.C. Willemsen.)*

ze bericht gekregen hadden, dat de Duitsers de Shell-tanks aan de Westervoortsedijk gingen leeghalen."

Na 17 september 1944 ontbrandde de Slag om Arnhem, en waarschijnlijk wel in relatie met die gebeurtenissen, kwam het toch tot de vernietiging van de molen.

Willemsen: "We lagen allemaal in de molen, ook de buurlui met de kinderen, en toen werd er 's morgens -zo met de schemering- op de grote deur gebonsd. Er stond een SS-er van een Sprengkommando. Het enige wat hij zei, was: 'Sofort weg! Die Mühle wird gesprengt.' Hij liep meteen weg en onmiddellijk kwamen er een of twee vrachtwagens en men begon de leidingen uit te leggen. En of ik nog wat zei, daar nam men helemaal geen notitie van. Toen ben ik de molen ingegaan om te zeggen dat de molen zou worden opgeblazen, en dat we weg moesten.

Het duurde nog een poosje voor alles geraed was. Wij vroegen wat of de gevolgen zouden zijn. Men zei ons dat we de vensters moesten sluiten en dat er verder niets anders zou gebeuren dan dat de ruiten zouden breken. Uit de omgeving kwam al heel snel hulp om toch zo veel mogelijk uit het huis te halen. Dat was maar goed ook, want van ons huis bleef helemaal niets over. De muren van de molen waren onder wel een meter dik, er was geen diepe fundering. Na de klap was er geen steen meer op de grond te vinden."

Driessen: "De molen, het woonhuis, de weg, alles één ruïne. Bij ons was het dak van het huis. Een grote zware eikenbalk was door het dak geslingerd en stond in de voorkamer tegen het buffet.

Th.M.J. Jonker, Duiven.

BEZOEK AAN XANTEN

Op zaterdag 5 oktober bracht een aantal leden van de Historische Kring een bezoek aan Xanten. Allereerst werd de St. Victors Dom bekeken en het Regionaal Museum bezocht. Op het gezellige marktpllein werd een kopje koffie met gebak genuttigd, waarna men richting Archeologisch Park ging.

We hadden het geluk dat er een Nederlands sprekende gids klaar stond om met veel enthousiasme de groep rond te leiden. Het Archeologisch Park geeft vrij nauwkeurig weer hoe de stad Xanten er destijds uitgezien heeft. Men is overal bezig om fundamenteën op te graven, waarna men zo goed mogelijk het gebouw nabouwt. De herberg en het amfitheater zijn bijna klaar. Men werkt nu o.a. aan de thermen en de tempel.

Ter informatie een klein stukje geschiedenis van Xanten.

Kort voor het begin van onze jaartelling stichtten de Romeinen enkele legerplaatsen aan de Rijn; Castra Vetera I en Castra Vetera II. Rond het jaar 100 na Chr. werd de Colonia Ulpia Traiana gesticht, niet als legerplaats maar als gewone stad. Keizer Trajanus gaf de stad stadsrechten. De Romeinen bleven er tot de instorting van het Rijk, rond 400 na Chr. Later bouwden de eerste Christenen een kerk boven het graf van twee (vermoedelijke) martelaren. Hier ontstond het middeleeuwse Xanten. Het werd een pelgrimsoord: Ad Sanctos = naar de heiligen.

Hoewel het stadje in de oorlog zwaar beschadigd werd, is het zeker het bezoeken waard. Men vindt er enkele zeer fraaie panden in Kleefs-Gelderse bouwtrant.

I N H O U D S O P G A V E

Nr. 3 (november 1985)

Dr.Drs.J. Wolters	Pastoor Jacob Vallick en zijn 'Kerckenboeck tho Groessen'. (deel 2 en slot.)	45
	Rectificatie	47
	Kalender 1986	47
Th.M.J. Jonker	Uit de krant van toen.	48
W.J.Th. Peters	De Loose periode van de schilder Piet Leysing.	51
W. van Heugten	De Liemers op een kaart uit 1759.	54
Drs. G.B. Janssen	De dakpannen- en tegel- fabriek van Holleman te Duiven.	56
W. van Heugten	Duiven, Groessen en 't Loo in onderwijsenquête uit 1799 en 1805. (deel 2 en slot)	58
Th.M.J. Jonker	Het einde van de Duiven- se molen, 7 oktober 1944.	62
	Verenigingsnieuws.	